

Šest stoletij hrvaške poezije

Tu objavljena spremna beseda Slavka Mihalića je izvleček iz obsežnejšega uvoda v veliko antologijo hrvaške poezije, izbor pesmi pa skuša biti povezan preraz skozi vseh šest stoletij hrvaške lirike, od tako imenovanih »začenjavcev« pa do danes. Antologija bo že ta mesec izšla pri Cankarjevi založbi.

Slavko
Mihalić

I

Je mar mogoče govoriti o književnosti kakega »majhnega« naroda, ne majhnega po moči njegove želje po svobodi, resnici in pravici, ampak po položaju, ki so mu ga drugi, številnejši in vojaško močnejši, določali na stranpoteh preteklih stoletij, ne da bi hkrati govorili tudi o zgodovini njegovih trpljenj in uporov, ki jih je pesnik občutil še močnejše in pristnejše od drugih? Primer hrvaške književnosti, enako pa velja tudi za vse druge južnoslovanske književnosti, če ostanemo samo na našem področju, nam dokazuje, da to ni možno. V preteklosti poznamo namreč nemalo primerov, ko je bilo že samo pisanje v lastnem nacionalnem jeziku najbolj neposredno dejanje odpora. Že leta 1266 je splitski arhidiakon Toma omenjal tudi primerno kazen za takšen »zločin« — obsodbo na težko ječo.

Jasno je, da mora takšen položaj pesnika, ki je že z zgodovinskimi okoliščinami določen, da neprekinjeno stoji na braniku lastnega jezika in nacionalne zavesti, odsevati tudi v njegovi poeziji. Nekatera pesniška dela s tem pridobijo: tudi če nimajo izrazite umetniške vrednosti, postanejo pomembna kot dokument. Poleg tega pa je takšen pesnik — v precepu neposrednega dogajanja — prisiljen intenzivneje doživljati življenje, prisiljen neprenehoma spraševati in določati sam sebe. S tem pa se tudi približuje osnovnim virom navdiha, kar je seveda pravi blagoslov za pesnika šibkejše ustvarjalne moči. Po drugi strani pa velike talente, ki je njihova narava odprta k univerzalnemu in zato podobno kot Baudelairov *Albatros* zahteva neomejene razsežnosti za svoj let, taka »pritličnost« seveda omejuje, ne pusti jim, da bi se do konca razvili in v popolnosti dognali svoj lastni svet. Tako pogosto ostajajo samo genialni torzi, ali, kakor jih imenuje Antun Šoljan v svojem istoimenskem eseju — »Ikari blatnih kril«. Taki pesniki lahko oddajo samo del svetlobe in plamena, ki jim zaman izgoreva v prsih, kajti preveč so vezani na svoje okolje in njegovo nesrečo, ki v splošno človeških razmerjih že davno niso več problem, in tako so prisiljeni zgubljati svoje moči v obstranskih vprašanjih, sramotno so obsojeni, da se ne prestopajo ukvarjajo z nepomembnostmi.

In če gledamo na ta problem skozi prizmo funkcije književnosti v življenju »malega« naroda, pridemo do podobnih sklepov. Na prvi pogled je vse videti idilično: celo v tem stoletju tehnike, ko znanstvena odkritja čez noč spreminjajo usodo človeštva, rušijo v prah in pepel stoletne navade, zveni naziv pesnika (ob tem pa nikakor ne tudi njegov družbeni položaj)

ponosno in vzvišeno. Vse to ima seveda globoko utemeljeno zgodovinsko ozadje.

Večina »malih« narodov, predvsem pa slovanskih, je preživela lep del svoje zgodovine, osem ali več stoletij, v neprestanem boju za golo nacionalno eksistenco, ne glede na to, ali so bili popolnoma podjarmljeni ali pa so ohranili določene oblike državnosti. Književnost v nacionalnem jeziku v tem boju ni mogla izbirati: zaprta so ji bila vsa vrata tujih dvorov, pa tudi lastni veljaki, s častnimi izjemami (pri Hrvatih denimo, posamezni Zrinski in Frankopani), so raje govorili v »velikih« jezikih ali v najboljšem primeru v nevtralni latinščini. In medtem ko so se angleški, francoski, nemški in italijanski pesniki selili z dvora na dvor in se tako postopoma resnično osamosvajali, so se pesniki »malih« narodov naslonili na preprosto ljudstvo, za kar sicer niso bili bogato plačani, vendar pa so bile njihove zasluge za ohranjanje in razvijanje lastnega jezika, prizadevanje za dvig nacionalne zavesti in sodelovanje v boju za nacionalno osvoboditev nagrajene z neminljivo slavo. Ničkolikokrat je bilo že povedano, da smo po eni strani pozabili imena skoraj vseh banov, škofov, vojskovodij, po drugi strani pa se spominjamo Maruličev, Menčetičev, Držičev, Lucičev, Hektorovičev, Gunduličev, Mažuraničev . . .

Seveda ima takšna zveza med pesnikom in ljudstvom določene prednosti. V ljudstvu, v njegovem boju za obstoj, v njegovih velikih in majhnih radostih ter žalostih, v njegovih prelomnih dneh in tišinah, v vsem tem pesnik ne odkriva samo stalne spodbude za ustvarjanje in vedno svežega bogastva resnično doživetih vsebin, ampak tudi preverja dejanske dosege svojih stihov. Ta obojestransko plodna zveza ga varuje pred »slonokoščenimi stolpi«, ki vse prepogosto vodijo v jalovost, artistsko igrackanje, abstraktno praznost in uničevanje vrednosti besede, pa še v marsikaj, za kar širše občinstvo nima nikakršnega razumevanja. Vendar se te prednosti zlahka spremenijo v svoje nasprotje. Pesnik, ki se v mnogočem postavlja v odvisnost od občinstva, preveč računa na neposreden uspeh svojega dela in si zato vse redkeje upa postavljati svoj ugled na kocko, kar dejansko pomeni strah pred *avanturo* (ki se v njej poezija, utrujena od vedno istega, ponovno obnavlja), pred novim, radikalnim. Tako postane žrtev lastne slave, animator namesto pogumnega izzivalca, brezkompromisnega kritika, »heretika in sanjača«. In tako na lepem ugotovimo, da namesto pesnikov hodijo okoli nas živi spomeniki, ki to potrjujejo tudi s tem, da prenehajo ustvarjati v svojih najlepših letih. »Z redkimi izjemami,« pravi Šoljan v že omenjenem eseju, »je zgodovina hrvaške poezije v sociološkem smislu zgodovina mučnikov, upornikov, ki se boje dokončnega upora, vizionarjev, ki se boje poleteti s tal, frustriranih Prometejev, razklanih otrok časa . . .«

V vsem tem, v podjarmljenem položaju »malega« naroda skozi dolga stoletja, ko je boj za obstanek odrival v senco celo družbene spremembe, v specifičnem položaju književnosti, ki ji ni preostalo drugega, kot da stopi v službo ljudstvu in sodeluje v vsem, kar iz takega odnosa nujno sledi, od prosvetljevanja do protestiranja, v vsem tem torej najdemo osnovne vzroke našega tolikokrat omenjenega »zgodovinskega zaostajanja« za literarnimi težnjami tako imenovanega Zahoda. Enkrat samkrat v hrvaški literarni zgodovini takšnega zaostajanja ni bilo, in še to samo za kratek čas: po zaslugi specifičnega položaja Dubrovniške republike, te oaze svobode v puščavi hrvaškega trpljenja pod Turki, Benečani, Madžari, Avstrijci, so

renesančni pesniki enakopravno sodelovali v evropski duhovni prevetritvi po dogmatskem srednjem veku.

Tudi danes, pravzaprav že kakih petdeset let in več, o takem zaostajanju ni sledu. Sodobni hrvaški pesniki, enako kot tudi pesniki drugih jugoslovanskih narodov, v tem trenutku prav po ničemer ne zaostajajo »za Evropo« (oziroma za tistim, kar se neposredno dogaja v najpomembnejših kulturnih središčih). Prav nič ne zaostajajo v iskanju pesniške besede, ki bi sodobni civilizaciji odkrito spregovorila o prepadih, nad katere se sklanja, in o možnostih, da uresniči tisočletne humanistične ideale, ter o še neodkritih poteh človeka. Osnovni vzrok tega neznanskega literarnega napredka je brez dvoma skrit v socialistični revoluciji, ki je našim narodom prinesla tudi nacionalno osvoboditev . . .

II

»Oče« hrvaške književnosti, splitski humanist Marko Marulić (1450—1524), za življenja po vsej katoliški Evropi cenjen po svojih latinskih delih, danes pa slaven in češčen zaradi svoje poezije »va versih harvackim složenoj«, je napisal v posvetilu svoji *Juditi* (končani leta 1501, a prvič tiskani šele leta 1921):

»Evo bo historiju taj svedok u versih po običaju naših začinjavac i jošće po zakonu onih starih poet.«

Ne vemo, ali je Marku Maruliću prvemu »ušlo« ime »začenjavci« ali pa so se pesniki hrvaškega XIV. in XV. stoletja sami tako imenovali, vendar pa ostaja dejstvo, da jim je pisec evropskih razsežnosti s tem, da je opustil latinščino in začel pisati v hrvaškem jeziku, dal priznanje tudi kot svojim učiteljem.

Ime »začenjavci«, neverjetno primerno in srečno izbrano, nosi v sebi celo vrsto pomenov. Po eni strani označuje ljudi, ki po prastari navadi »začenjajo« peti pesem, ki ji potem drugi pritegnejo in jo nadaljujejo. Vendar Marko Marulić očitno uporablja ta izraz v mnogo širšem smislu, v mislih je imel predvsem številne anonimne pravoslavne duhovnike *glagoljaše*, ki so v tišini svojih samostanov, najprej okorno, potem pa vedno bolj spretno, skušali preliti v osmerce, dvanajsterce pa tudi svobodneje zasnovane verze, nabožne teme, legende in povesti. Še več, na osnovi Marulićeve *Judite*, ki se ne omejuje samo na didaktično-moralizatorsko razlaganje nabožne vsebine, ampak vsebuje tudi številne lirske odlomke, lahko ugotovimo, da z izrazom »začenjavci« ne misli vseh, ki se mučijo s peresom in ne samo tistih, ki se ukvarjajo z razpredanjem nabožnih vsebin, ampak predvsem na pesnike v ožjem smislu.

Kakorkoli že, tema o »začenjavcih« zasluži našo polno pozornost, kajti razložila nam bo tudi *prve*, v *glavnem nezapisane strani antologije* hrvaške poezije, razjasnjuje nam namreč vprašanje, kako je v resnici prišlo do tega, da se je konec XV. in na začetku XVI. stoletja nenadoma v več središčih —v Splitu in Dubrovniku, v dveh mestih na otoku Hvaru in v Zadru — pojavila cela vrsta pesnikov, ki nikakor niso bili začetniki ne v jeziku ne v pesniški spretnosti, ampak so očitno nadaljevali delo, ki ga je že pred njimi nekdo začel, ter mu v duhu svojega renesančnega časa dali nov in širši človeški smisel . . .

Že v XII. stoletju so vzporedno s cerkvenimi teksti v glagolici nastajali zametki pripovedne književnosti. V XIII. in XIV. stoletju so nastale kar

cele zbirke pridig in legendno-apokrifnih tekstov. Osnova vseh takih zbornikov je dediščina, prevzeta iz vzhodnoslovanskih književnosti, nadgradnja pa so teksti, ki so v novih okoliščinah v vedno večji meri prihajali z Zahoda. Ob tem so glagoljaši marljivo prevajali ne samo iz latinščine, ampak tudi iz italijanščine, nemščine in češčine. Poleg moralno-didaktične proze se je širila tudi literatura apokrifov, legend, hagiografij, pasijonov, miraklov, vizij itd., tiskani pa so bili celo posvetni romani. Nastopila je *zlata doba hrvaške glagolske književnosti* (XIV. in XV. stoletje), ki je konec XV. stoletja pripeljala do tiskanja prvih knjig v glagolici.

Ko povemo, da je prve slovanske pesmi, seveda verske vsebine, napisal Konstantin-Ciril, smo s tem pojasnili položaj pesništva v domovini, ki so jo podedovali in naprej razvijali tudi hrvaški glagoljaši. Druga pomembna spodbuda pesniškemu ustvarjanju pri nas je bila svojevrstna liturgijska »revolucija« (XI.—XII. st.), ki je omogočila prodor nove himnodije v rimski obred. In ker so se hrvaški glagoljaši prav v tem obdobju poklonili Rimu in uvedli reformo cerkvenih knjig, so obenem morali, kakor so vedeli in znali, te himne tudi prevajati. V vedno bolj razvejanem pesniškem ustvarjanju, tako v cerkvi kot zunaj nje, ki o njej danes prav malo vemo, govori tudi avtentična vest, da so Zadržani leta 1177 pričakali papeža Aleksandra III. »z navdušenimi hvalnicami in pesmimi v svojem slovanskem jeziku«.

V »zlato dobi hrvaške glagolske književnosti« se je tudi *pesniško ustvarjanje* neverjetno razvilo. Medtem ko so v proznih tekstih še vedno bolj ali manj vidni vplivi cerkvenoslovansčine, so pesmi že pisane v sodobnem jeziku z vidnimi sledmi mestnega narečja. Ob vsem tem lahko po eni strani ugotovimo, da je bil njihov namen posveten, po drugi strani pa, da so široki sloji preprostega ljudstva čutili potrebo po stihih, in sicer kot potrebo ustaljene navade.

Pesmi, ki so jih »začenjavci« (spet je treba uporabiti izraz, ki smo z njim začeli to informacijo) prevajali, predelovali, dopolnjevali in zlagali, se ne odmikajo mnogo od področja vere. (Iz upravičenih razlogov lahko predvidevamo, da so v tem obdobju ustvarjali tudi izključno posvetno poezijo, denimo trubadurske narave, vendar se vse do XVI. stoletja nihče ni potrudil, da bi te stihe tudi zapisal.) Ohranjene pesmi »začenjavcev« sicer govorijo o Kristusovem otroštvu, življenju in trpljenju, o krščanskem razumevanju življenja in smrti, slavijo najpomembnejša cerkvena praznika, veliko noč in božič, Marijo in posamezne svetnike, prav tako so pisali tudi pogrebne pesmi, vendar med njimi tudi tako, ki za vse težave sveta obtožuje žensko (*Ženska ljubezen*), pa pesem, ki, obratno, govori o pokvarjenosti duhovništva (*Svit pojema*), in spet drugo, v kateri je omenjena grozeča turška nevarnost (*Reši, Marija, svoje vernike*). Mogoče je, da je prav ta zadnja pesem navdihnila humanista in patriota Marka Marulića za njegovo, tudi v naši antologiji objavljeno *Molitev proti Turkom*.

III

Še preden bomo povedali nekaj najosnovnejših dejstev o literaturi XV.—XVII. stoletja, moramo brez dvoma razjasniti še eno pomembno, tako rekoč neizogibno *praznino* v tej antologiji...

Dejali smo že, da je bila v dokumentih preteklosti, katerih večina je tako in tako izginila brez sledu, beseda *Hrvat* v *hrvaškem* jeziku prvič omenjena na tako imenovani *Baščanski plošči*, napisani okoli leta 1100 v

glagolici. Vendar pa je bila v *latinščini* beseda Hrvat v številnih različicah zapisana celih 250 let prej (Trpimirova povelja, 4. marca 852. leta; kaméni odlomek ciborija stare kninske cerkve). In če hočemo videti ter razumeti dejanski pomen latinščine, spočetka v napredovanju, pozneje pa v obrambi hrvaške državnosti (pred madžarskimi in germanskimi ozemeljskimi ter nacionalnimi zahtevami) ne smemo pozabiti, da so ta jezik v hrvaškem saboru govorili vse do leta 1848.

Po prihodu Hrvatov v novo domovino je bila latinščina stalna nevarnost slovanski naravi njihovega jezika in ustnega izročila. Kot njihov veliki nasprotnik in zanikovalec razvijanja lastnega jezika, kulture in celo bogoslužja (še celo konec XV. stoletja je znani dubrovniški humanist in pesnik Ilija Crijević, oziroma *poeta laureatus Aelius Lampridius Cervinus*, pisal o »hreščeči ilirščini«), je latinski jezik svojo večstoletno kariero na hrvaškem ozemlju v XIX. stoletju končal s hvalospevi — o tempora, o mores — hrvaški nacionalni enotnosti in skupnemu književnemu jeziku, seveda prav tako nacionalnemu . . .

Vendar je resnici na ljubo treba reči, da so številni Crijevićevi sodobniki, ki so pri nas prav tako sprejeli ideje humanizma, povsem drugače doživljali odnos humanizma do lastnega naroda in jezika (kajti »poeta laureatus« še naprej trdi, da so Dubrovčani neposredni potomci Rimljanov), najboljši zgled za to pa je prav Marko Marulić, ki je humanizem razumel povsem drugače in napisal svoje najboljše ter najpomembnejše verze prav v tej »hreščeči ilirščini«.

Danes, ko je vse to stvar preteklosti, lahko mirnega srca rečemo, da je vse od XV. pa do konca XVIII. stoletja pri Hrvatih ob vsem tem bogato rasla tudi ena najrazvitejših evropskih književnosti v latinščini, književnost, ki se je v svojih najbolj plodnih trenutkih tesno prepletala s književnostjo v nacionalnem jeziku. In ta književnost je bila, kar je pri vsej stvari najbolj odločilno, razkosana in razmejena; najrazličnejši osvajalci so hrvaški narod razmejili na vse mogoče načine, a vseeno je duševno ostal trden, zrasel v nedeljivo celoto. Čeprav po eni strani lahko resnično dvomimo o *literarnem* ustvarjanju, predvsem pesniško, ki ne bi bilo uresničeno v nacionalnem jeziku, pa vseeno ostaja dejstvo, da je tudi hrvaška latinska književnost, še zlasti v zadnjem obdobju, prispevala k temu duhovnemu združevanju.

IV

Cela vrsta dejavnikov je določala naravo, intenzivnost, razširjenost in trajnost hrvaške renesančne književnosti oziroma prvega literarnega preporoda, da omenimo izraz, ki je ponekod prav tako v rabi.

O prvem in najodločilnejšem dejavniku smo že govorili: zlata doba hrvaške glagolske pismenosti je dosegla vrh v XIV. in XV. stoletju v začetkih literature, ki postopoma zapušča samostanske zidove, se jezikovno prilagaja (zlasti v pesništvu in cerkvenih dramah) sodobnemu jeziku in spodbuja prav tako aktivnost tudi v latinici. To je obdobje anonimnih »zачenjavcev«, pri katerih se odnos do pisane besede bistveno spremeni že s tem, da vedno bolj poudarjeno ustvarjajo za »javnost«, s čimer prav tej javnosti omogočajo, da vpliva na njihovo delo. Treba je povedati, da glagoljaši nikakor niso bili prostorsko omejeni v svojem delovanju; iz Zadra so denimo, prihajali vse do Dubrovnika (tako je, kot je zapisano, zadrski du-

hovnik Radovan deloval v Gružu in Stonu), prišli so, in pri tem opravljali kulturno menjavo, vse do severnih meja Hrvaške.

Drugi pomemben dejavnik, ki je že same »začenjavce« spodbujal pri njihovih pesniških poskusih, pozneje pa je bil prisoten tudi v renesančnih pesniških gibanjih, je bila ljudska pesem, ki so jo pravoslavni duhovniki glagoljaši in dubrovniški, hvarski, korčulski, splitski, trogirski, šibeniški, zadrski in ninski pesniki lahko srečevali tako rekoč na vsakem koraku.

Vendar pa ostaja odprto vprašanje, kaj se dogodi z ljudsko pesmijo, ko obrne hrbet vaškemu partiarhalnemu načinu življenja in poišče svoje nove navdihe v mestih (v tem primeru v dalmatinskih mestih, kjer je po zadrskem miru leta 1358 in po njihovem tesnejšem povezovanju s celinsko Hrvaško prišlo do neslutenega razvoja trgovine, pomorstva, ladjedelništva, stavbarstva, bančništva, obrtništva, s tem v zvezi pa tudi poljedelstva in ribištva)? Novih, drugačnih, manj togih in bolj tekočih verzov so si želeli tudi mornarji, obsojeni na palubo, veseljaki po gostilnah, in ne nazadnje tudi vojaki, ki so, osvobojeni pregrad tradicionalnega življenja, odhajali v krvavo vojno negotovost. Mestna ljubezen je okrutnejša od čustva, ki se tiho spleta med težkimi vaškimi opravili, vendar si hoče tudi sama poiskati svoj lirski izraz. Tako so morali biti tudi v Zadru, Trogiru in Splitu nekakšni mestni »začenjavci«, ki so zlagali pesmi in pri tem pridobivali izkušnje spretnih kratkočasnežev. Čeprav takim verzom nihče ni dajal drugačnega pomena kot vsem drugim oblikam vsakdanjega življenja, so nekatere od teh pesmi vendarle preživele, se ohranile.

Kakorkoli seštevamo in odštevamo vse, kar je bilo doslej omenjenega, nikakor ne moremo dovolj jasno in smiselno povezati po eni strani jecljavih religioznih osmercev, ki so nam jih zapustili anonimni glagoljaši, ter narbožnih pesmaric pravoslavnih duhovnikov, zapisanih v latinici, in po drugi strani nenadoma povsem izdelanih in zrelih dvanajstercev z dvojno rimo »prvih hrvaških trubadurjev« Šiška Menčetića (1457—1527) in Džora Držića (1461—1501). Jezikovna osnova je sicer enaka: oboji so namreč pisali v istem čakavsko-ikavskem narečju, kar je izredno pomembno dejstvo (pozneje je pesniški Dubrovnik spregovoril v štokavščini, novem temelju hrvaškega literarnega jezika), vendar pa nikakor niso na enak način razumevali poezije in sveta, svobode pesniških navdihov in možnosti izbora pesniških okrasov, notranje gotovosti in spretnosti oblikovanja. Takšne korenite spremembe ni mogoče razložiti z vplivi takratne italijanske petrarkistične poezije, niti z določenimi izkušnjami (kakšnimi izkušnjami, pravzaprav?) lastne, komaj nekoliko starejše humanistične poezije v latinščini: pred nami je že dozorelo pesniško tkivo in to v hrvaščini, tkivo, ki brez dvoma izhaja iz domačega okolja.

Prav to pa smo s to opombo tudi hoteli povedati: zaradi katastrofalnih zgodovinskih razmer, ki so v XV. in XVI. stoletju Hrvaško zmanjšali na »ostanke ostankov« (9. julija leta 1409 je ogrsko-hrvaški kralj Ladislav prodal skoraj celo vzhodno jadransko obalo Beneški republiki za 100.000 dukatov, ki so jih Benečani v naslednjih sto letih tudi izplačali; 9. septembra leta 1493 je bil na Krbavskem polju v bitki s Turki pobit cvet hrvaškega plemstva), so nam ohranjeni samo »ostanki ostankov« del renesančnih pesnikov (najočitnejši primer je genialni Marin Držić, saj so nam od številnih komedij, ki jih je napisal, ostali samo naslovi ali le posamezni prizori). Še

huje, brez sledu je utonilo v preteklosti celo razdobje hrvaške književnosti, in sicer prav razdobje, ki povezuje stihe »začenjavcev« in stihe renesančnih pesnikov.

V

Sedanje razdobje hrvaškega pesništva je zaradi njegove ustvarjalne raznoličnosti in bujnosti, uspešno uresničene sinteze tradicionalnega in sodobnega, nacionalnega in kozmopolitskega, nevezanosti, odprtosti in trajne ustvarjalne radovednosti, literarna teorija že imenovala *drugi preporod* (izraz *prvi preporod* je mišljen za razdobje renesančnega pesništva). Seveda je v glavnem skrajno nevhvaležno govoriti o literarnih procesih, ki so še v toku, toda literarni teoriji nihče ne more vzeti pravice, da bi bila včasih tudi prerok, še toliko bolj, ker v tem primeru ne sklepa na osnovi golih domnev, ampak na temelju treh desetletij književnega ustvarjanja, ki je dalo pomembne uspehe v pesništvu in dramatik, v novelistiki, esejistiki, literarni teoriji in kritiki. V tem obdobju je bilo najbrž objavljenih več knjig kot od začetka pismenosti do druge svetovne vojne.

Po drugi strani pa brzkone še nikoli ni bilo toliko zadržanih glasov, ki so nezaupljivi bolj ali manj do vsega, kar je nastalo v tem času. Nekateri se včasih obnašajo, kot da se je »resnično« literarno ustvarjanje, ne samo pri nas, ampak po vsem svetu, ustavilo v štiridesetih letih (to je jasno razvidno, denimo, tudi v sestavljanju šolskih programov in knjig, v članstvu Akademij, v leksikonih, pisanju literarnih pregledov, v podelitvah družbenih priznanj itd.). Je potem mar čudno, da se nam včasih zdi, kako v naših razmerah nikoli nismo tako dobesedno verjeli v prastaro in provincialno geslo, da je *dober in cenjen* lahko samo mrtev pesnik. Dejstvo, da o tem ne mislijo tako tudi bralci (kajti zanje so predvsem pomembna *dejstva*, saj jemljejo stvari takšne, kakršne so in se pri tem prav nič ne zanimajo za svete spomine na veličastno preteklost), ampak zlasti »profesorski« sloj naše »literarne elite«, daje slutiti, da gre predvsem za nepreseženo mentaliteto iz časov, ki nam niso več prav po ničemer sorodni.

Dejansko bi se morali čuditi temu, kako se nekateri neverjetno trdovratno ne morejo znajti v »času dandanašnjem« oziroma v *naravi sprememb*, ki smo pred njimi pogosto samo gluhe in neme priče. Prav bega — lahko večkrat slišimo sicer odmaknjeno od javnosti, vendar v bistvu povedano za javnost — to velikansko število ljudi, ki pišejo poezijo, »prava kuga pesnikov«. Še bolj sumljiva naj bi bila splošna poetska pismenost, ki menda otežuje razlikovanje »resničnih pesnikov od pisunov«, sumljiva naj bi bila tudi množica mladih ljudi, ki se relativno lahko pesniško izražajo, vlada nekakšen strah, da je tik pred nami splošen padec pesniških vrednot (kot da bi bila literatura borza) in da ni v pesništvu nobena stvar več dovolj zanesljiva, trdna, trajna.

V resnici je sedanja pesniška situacija, občutek, da vsak *lahko* piše in da mu niso onemogočena pota pesniške uveljavitve, to splošno vzdušje, ki spodbuja ustvarjanje in dela vedno manjšo razliko med velikimi in majhnimi literarnimi središči, posledica družbenih sprememb. Že v obdobju med vojnama so si leve sile prizadevale za demokratizacijo in decentralizacijo kulture, in za to, da umetniško ustvarjanje ne bi bilo več privilegij izbrancev. Socialistična revolucija je prva udejanila ta načela, danes pa jim razvoj

samoupravljanja daje še globlji pomen. Vendar mnogi, ki se brez obotavljanja odločajo za *ново*, padajo na izpitu, ko bi bilo treba oceniti resnični pomen te »kuge pesnikov« oziroma vedno večje potrebe ljudi, da bi se tudi umetniško izrazili. Nikakor ne morejo razumeti te odpovedi »starim, trdnim« načelom buržoazne estetike, ki je kanalizirala ustvarjalne pobude kot na kakšnem bojnem polju, prepreženem z rovi; ne morejo se sprijazniti z zahtevo po neomejenem iskanju novih izraznih možnosti, primernejših senziбилnosti človeka našega časa.

Še mnogo resnejši nesporazumi pa nastanejo, kadar pride do vprašanja, o čem naša sodobna poezija pravzaprav »govori« (*govori* govorništvo, poezija pa *deluje*), oziroma, kot je v birokratskem jeziku jasneje rečeno, »o čem bi morala govoriti«. Mar niso ti začetni nesporazumi iz prvih povojnih let, kjer so določeno vlogo imeli tudi odmevi ždanovskega socrealističnega razumevanja, danes dejansko že stvar preteklosti? Lahko rečemo, da je bil zatem tok hrvaškega pesniškega preroda v glavnem neoviran — kolikor onemogočanje pesništva ni prihajalo iz njega samega oziroma iz vsega tistega, kar se je okoli pesništva dogajalo in nosilo njegovo oznako. Čeprav je poezija predvsem neovirana pustolovščina duha, odpor vsaki vrsti dogmatizma in kanonizacije, »božanski nered postranskega, nedoslednost in neodgovornost posebnega, nebeška svoboda osebnega« (Antun Šoljan), iskanje novih prostorov človeškega, vendar iskanje brez plačane vozovnice, sposobno iskati eno, a najti drugo, še bolj razkošno in vznemirljivo, se kljub temu posamezni pesniki, včasih pa kar cele male generacije, morda kadar jim življenje postaja preveč odvisno od papirja, ki je njihovo upanje in prekletstvo, od časa do časa radi poklonijo literarnim vedeževalkam in hiroantom, ki »vejo vse«, predvsem pa, »kako bi bilo treba pisati«. Ti filozofski šaljevci, ki se v pesništvu pogosto vedejo kot režiserji lutkovnega gledališča, večkrat povsem zmedejo pesniške naivce, hlepeče po hitri slavi in »trdnih kriterijih« (bržkone v zameno za lastno negotovost), »odpisujejo« nekatere pesnike, druge pa »predpisujejo«, s čimer sicer ne škodijo poeziji, vendar pa širijo dvom o humanem pomenu pesniškega ustvarjanja.

Ko sem sestavljal ta izbor iz povojne hrvaške poezije, sem se skušal v svojem okusu predvsem ubraniti takšnim »dušebrižnikom«, katerih teksti in vedenje so včasih izredno sugestivni, obenem pa delajo usodne napake in s tem uničujejo tudi najbolj obetavne talente, a v zameno ponujajo samo »modo«, ki kot vsaka moda traja samo od danes na jutri.

In če sem bil nekoliko bolj zadržan do dvajsetih pesnikov, rojenih med leti 1940 in 1950, do tega ni prišlo zato, ker v njihovih verzih nisem našel antologijskih vrednot, ampak zaradi dejstva, ker se mi zdi nemogoče izbirati med enakimi. Naj najboljše med njimi odkrijejo čas in njihova prihodnja dela.

(*Iz spremne besede k antologiji z istim naslovom*)

Prev. J. Zlobec

na pobočjih Mont Blanca
zvenijo
rosne jagode skozi telo umirajoče starke.

Pa se hvališ v domači gostilni,
kje

vse

si

že

bil.

»A v Antenah?«

Tu bom stal na zeleni ploščadi Aljaske
z dvignjenim palcem do

sodnega dne.

Pesmi piše mnogo mladih in lepih ljudi

Prva pesem se mi je zapisala nekako sama od sebe v gimnazijskih letih. Žgalo me je za nohti in butnilo iz mene. Olajšanje, živalski drget, napeto prisluškovanje neznanemu novemu. Prvikrat sem stresel s sebe grimase vtetoviranih predsodkov, s katerimi me je posiljevala vzgoja, vera, šola, okolica. Prvikrat sem zatulil z lastnim glasom, se imel zares fino in odgovorno. Saj to sem jaz in življenje v meni je tako moje in samo moje, kakor me morejo boleti le moji lastni zobje!

Počasi sem se privadil pisavi dimnih znakov v sebi. Pa se spet igram Indijance.

Pesem je garanje in avantura obenem. Je izgovor za sumljivo obnašanje pred sodnikom za prekrške. Ponorela zamaknjenost v nepopisan list. Utrip peščenega stolpa. Pozabi se takoj, ko je napisana. Bog zahvaljen, dovolj dolgo te je pestila in zdaj se že stavki nove kradejo vate. In ne navsezadnje je pesem slabo plačano honorarno delo. Napisal sem malo poezije, raje sem jo nenapisano odživel. Tak ostanem.

Odkar sem prišel s kmetov, opažam, da piše pesmi mnogo mladih in lepih ljudi. Nekateri med njimi so veseli ali žalostni zares, drugi pa so taki kar tako ali pa so bolj tako. Jaz bom z obojimi cvička pil.

Andrej Žigon

POPRAVEK

V prevod eseja Slavka Mihalića »Šest stoletij hrvaške poezije«, objavljenega v prejšnji, 11. številki, je bila beseda »pop« v dveh primerih napačno natisnjena kot »pravoslavni duhovnik«, čeprav je iz konteksta razvidno, da gre za glagoljaške katoliške duhovnike. (Stran 862 — dvajseta vrstica od spodaj navzgor, in stran 865 — peta vrstica od zgoraj navzdol.)